

מהר"ל על התורה עש"ק פ' וארא, תשפ"ד

1. שם ה' ואמיתת הבטחות

פ' וארא (פרק ו') – (ב) וַיְדַבֵּר אֱלֹהִים אֶל מֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲנִי יְקֹזֵק: (ג) וַאֲרָא אֶל אַבְרָהָם אֶל יִצְחָק וְאֶל יַעֲקֹב בְּאֵל שְׁדֵי וְשָׁמַי יְקֹזֵק לֹא נִוְדַעְתִּי לָהֶם: (ד) וְגַם הִקְמַתִּי אֶת בְּרִיתִי אִתְּם לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן אֶת אֶרֶץ מְגֵרֵיהֶם אֲשֶׁר גָּרוּ בָּהּ:

וארא - אל האבות: באל שדי - הצנחמים הצנחות וכוונן אמרתי להם אני אל שדי: ושמי ה' לא נודעתי להם - לא הודעתי אין כתיב כאן אלא לא נודעתי לא נכרתי להם צמדת אמתות שלי שעליה נקרא שמי ה' נאמן לאמת דברי, שהרי הצנחמים ולא קיימתי:

גור אריה (אות ט')

אני ה' נאמן וכו'. יש מפרשים שלכך זה השם פירושו 'אני ה' נאמן בהבטחתי' מפני שבקריאתו ובכתיבתו הוא גימטריא 'אמן', מפני שהוא נאמן לקיים את דבריו ולאמן את דבריו. ויש מפרשים כי בזה השם יש בו היה הוה ויהיה, והכל בשם זה לומר כי הווייתו בכל הזמנים שהם עבר הוה עתיד, והוא אחד בהם לא ישתנה דעתו, ולפיכך נאמן בהבטחתו לשלם. ויש בזה עוד דבר נפלא לחכמים, כי זה השם מורה על תשלום השכר עד שלא ישאר לבריה אצל בוראה דבר שלא ישולם, כי זה השם הגדול הוא ה' אמת, כדכתיב (ירמיה י, י) "וה' אלהים אמת", כי זה השם מורה על אמתת עצמו יתברך שמו, שהרי הוא שמו המיוחד, ובשביל כך מורה על אמתתו, ולפיכך ממנו ההתאמתות, ולכך אמר בכל מקום "אני ה'" נאמן לשלם, ואין כאן מקום זה:

פחד יצחק – ראש השנה, מאמר ח' (אותיות ה' – ו')

דיעוין ריש וארא ושמי הויה לא נודעתי להם, ופירש רש"י לא נגליתי עליהם במדת אמיתות שלי, שהרי הבטחתי ולא קיימתי. וחזינון מזה כי הגילוי בשם ההויה הוא הגילוי במדת אמיתותו של הקב"ה. והסברת הדברים היא על דרך זה: כל הספקות בקיום ההבטחות אינן אלא משום שההבטחה היא לעתיד, ולכן מצד משך הזמן שמון ההבטחה עד הקיום, הבירור תלוי ועומד, ועל כן בשעת גילוי המדה של שם הויה, שמדה זו ענינה הוא, היה הוה ויהיה בשרש אחד, לעילא מחילוקי הזמנים של עבר הוה ועתיד, ממילא יש לו להעתיד אותה ברירות האמת של העבר.

פחד יצחק – סוכות, מאמר ט"ו (אותיות ב' – ג')

עיין רמב"ן בראשית כב פסוק טז (וברמב"ן בראשית ו' פסוק י"ח) ותלמד מדבריו, כי עדיפותה של שבועה על הבטחה היא בזה, שההבטחה אפשר לה שתשתנה על ידי שהחטא גורם, והשבועה מסלקת גם את החשש של שמא יגרום החטא... ומעתה יאירו בנפשנו דברי רש"י ריש פרשת וארא... כלומר, מכיון שמדת האמת ענינה הוא התקשרות הסוף אל ההתחלה, הרי שם הויה שפירושו היה הוה ויהיה, המקשר את העבר ואת העתיד בברירות של הוה, הוא גילוי מדת האמת של הקב"ה... והנה ההבדל בין הבטחה ובין שבועה הוא שהשבועה היא אימות הדברים בשם השם. וכאן הוא שרשה של כוחה של שבועה לסלק את החשש של שמא יגרום החטא... שהשבועה היא אימות בשם השם המשרה את ברירותו של ההוה גם על העבר וגם על העתיד. ובגילוי בהירות זו, אין הבדל בין אם השבועה נהיתה קודם החטא או לאחריו...

איש ההלכה (עמ' 95-98)

... אין הוא מתחרט על העבר, שכבר עף ונעלם, אלא בעבר הקיים עדיין והמשתרבב והנכנס לתוך ההוה והעתיד. אין הוא לוחם בצללים המציצים מן העבר המת ואין הוא מתאבק עם מעשים, שכבר כמשו ונבלו. אין קבלתו החלטה ערטילאית ביחס לעתיד רחוק וסתום, שלא בא עדיין לעולם. איש ההלכה מעוניין בבבואת העבר המשתקפת במרכזם של חייו בהווה, הסואנים והגועשים כים נרגש, ובעתיד הפועם והתוסס, שכבר "נברא". יש עבר חי, ויש עבר מת. יש עתיד, שלא "נוצר" עדיין, ויש עתיד הקיים כבר. יש עבר ועתיד, שאינם קשורים זה בזה ובהווה אלא על ידי חוק

מהר"ל על התורה

עש"ק פ' וארא, תשפ"ד

הסיבתיות – הסיבה הנמצאת בנקודה זמנית א' מצטרפת אל המסובב המעורה בנקודה ב' וכן כל כיוצא בהם. ברם הזמן עצמו בתור עבר מופיע בבחינת "היה" – "אין", ובתור עתיד – בבחינת "יהיה" – "עדיין"... מבחינה זו אין אנו תופסים את העבר בתור "היה" – "אין", העתיד בתור "יהיה" – "עדיין", ואת ההווה בתור "הרף עין". כולם מתלכדים ומתמזגים יחד, ופרשת הזמן המשושלת קובעת ועולה, מעוטרת הוד אחדות. העבר משולב בעתיד, ושניהם משתקפים בהווה. אין העיקרון של "זה אחר זה" משמש לפרקים בתור סימנו המובהק של הזמן... חווית איש ההלכה אינה מוגבלת בתוך מסגרת עברו האינדיבידואלי, אלא יוצאת מתחום מצומצם כזה ושולחת את פארותיה לרשות הנצח. תודעת הזמן הקיבוצית של כנסת ישראל החובקת זרועות עולם: חכמי המסורה, ימי בית שני, תקופת הנביאים, מעמד הר סיני, גאולת מצרים, חיי האבות, בריאת העולם וסירי מעשה בראשית... כל מגמת מצוות זכירה, שנאמרו בתורה, כגון זכירת יציאת מצרים, זכירת מעמד הר סיני (לדעת הרמב"ן), זכירת יום השבת לקדשו (קידוש היום), זכירת עמלק, מכוונת כלפי הכנסת העובדות הללו, עתיקות ימים ושנים, לתוכה של תודעתו של אדם... נהפכים לחלק אינטגרלי של תוכן התודעה העכשווית, לחוויה בלתי אמצעית, כבירת כוח ורבת אונים.

2. דצ"ך עד"ש באח"ב: הוכחת ג' עניני אמונה ע"י הי' מכות

פ' וארא (ט: יד) – כי בפעם הזאת אני שלח את כל מגפתי אל לבך ובעבדיך ובעמך בעבור תדע כי אין כמני בכל הארץ:

גור אריה (אות ד')

... ועוד יש לפרש לשון "בפעם הזאת" כמשמעו, כי תמצא במכות אלו בג' הראשונות לא היה פרעה מאמין שהיו מאת השם יתברך, ולכך קרא לחרטומים שיעשו גם כן כך, עד שהביא עליהם מכת כינים, אז אמרו "אצבע אלהים היא" (לעיל ח, טו) כלומר מאת ה' המכה. ומפני שראו כי המכות הם כלליות בכל הארץ, לא נתנו להשם יתברך שהשגחתו פרטית בתחתונים, כי זה מעלה יתירה ורוממות גדול להשגיה בפרטים. אז הביא עליהם סדר השני שהם מכת עד"ש, ובמכת עד"ש אמר "והפליתי ארץ גושן למען תדע כי אני ה' בקרב הארץ" (ר' פסוק יח), כלומר שיוכל להבדיל בין דבר לדבר, ובשביל כך נראה שהשגחתו פרטית לא כללית. וכן במכות הדבר כך נאמר שם בפירוש. ובסדר באח"ב נאמר עוד ענין יותר מזה, "למען תדע כי אין כמוני בכל הארץ" (פסוקנו), כלומר כי בסדר עד"ש לא היו יודעים רק שהוא בקרב הארץ, אבל שאין כמוהו והוא יחיד על הכל לא היו יודעים, ולפיכך כאשר הביא עליהם באח"ב, מכות מופלאות שלא היו מעולם, היו מעידים שאין כמוהו עוד. ולפיכך מחלק ר' יהודה (בהגדה של פסח) המכות לג' חלקים, דצ"ך עד"ש באח"ב, וכן תמצא בפירוש בכתוב...

פרק ז', פסוק י"ז: פה אמר יקוק בזאת תדע כי אני יקוק הנה אנכי מכה במטה אשר בנדי על המים אשר ביאר ונהפכו לדם:

פרק ח', פסוק י"ח: והפליתי ביום ההוא את ארץ גשן אשר עמי עמד עליה לבלתי היות שם ערב למען תדע כי אני יקוק בקרב הארץ:

פרק ט', פסוק י"ד: כי בפעם הזאת אני שלח את כל מגפתי אל לבך ובעבדיך ובעמך בעבור תדע כי אין כמני בכל הארץ:

פ' וארא (פרק ט') – (כח) העתירו אל יקוק ורב מהילת קלות אלהים וברך ואשלקה אתכם ולא תספון לעמד: (כט) ויאמר אליו משה כצאתי את העיר אפרש את פפי אל יקוק הקלות יחדלו ונהברך לא יהיה עוד למען תדע כי ליקוק הארץ:

ספורנו, פ' וארא

ז: ג – אמר שירבה את אותותיו ואת מופתיו, וזה להשיב את המצרים בתשובה, בהודיע להם גדלו וחסדו באותות ובמופתים...

ז: ט – תנו לכם מופת. המופת הוא להורות על גודל המשלח ושראוי לשמוע בקולו... פרעה שהיה מסופק על המשלח או מכחישו... שאל מופת לאמת גודל המשלח...